

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

(науково-аналітична записка)

Регіональна екологічна політика є похідною від державної і може розглядатися як сукупність цілей та дій органів влади усіх рівнів, суб'єктів господарювання, інститутів громадянського суспільства, наукових установ тощо, спрямованих на збереження природного довкілля регіону й досягнення екологічно безпечних умов життєдіяльності його населення, з використанням відповідних методів та інструментів. Слід зазначити, що поняття регіональної екологічної політики та сфера її реалізації на сьогодні чітко не окреслені. Зокрема, затверджені Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року» включають рубрику «Регіональна екологічна політика», однак не містять її визначення, а лише констатують, що положення основних засад державної екологічної політики і розроблені на їх основі та з урахуванням завдань Державної стратегії регіонального розвитку національні плани дій будуть інтегровані в регіональні програми соціально-економічного розвитку та деталізовані на рівні регіональних планів дій з охорони навколишнього середовища, на основі яких будуть розроблені місцеві плани дій з охорони навколишнього природного середовища, підготовлені на рівні територіальних громад¹. Виходячи з логіки такого підходу, державна екологічна політика визначає мету, принципи, напрями діяльності, цілі та завдання у сфері національної екологічної безпеки, інструменти їх реалізації тощо, а її практичне втілення здійснюється на трьох рівнях: через національні плани дій з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку; регіональні плани дій з охорони навколишнього природного середовища та місцеві плани дій, розроблені на основі регіональних. Однак які ж завдання мають вирішуватися на кожному з них? Таке питання доцільно розглядати відповідно до рівня завдань, що потребують розв'язання, з віднесенням їх до сфери того чи іншого рівня екологічної політики:

– загальнодержавного значення (вирішення природоохоронних і ресурсозберігаючих завдань, які стосуються усієї держави або кількох її регіонів) – відносяться до сфери Державної екологічної політики, реалізуються через національні екологічні програми (плани дій) з їх фінансуванням з Державного фонду охорони навколишнього природного

---

¹ Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

середовища, інших коштів Державного бюджету України, міжнародної технічної допомоги, коштів суб'єктів господарювання (зокрема із застосуванням інструментів публічно-приватного партнерства) тощо;

- регіонального значення (вирішення природоохоронних і ресурсозберігаючих завдань, які стосуються усієї території регіону або кількох його адміністративно-територіальних одиниць) – відносяться до сфери регіональної екологічної політики, реалізуються через регіональні екологічні програми (плани дій) з їх фінансуванням з коштів регіональних (обласних) природоохоронних фондів, коштів загального фонду обласних бюджетів, коштів підприємств і організацій, цільових трансфертів і субвенцій з державного бюджету та з інших джерел;

- місцевого значення (вирішення природоохоронних і ресурсозберігаючих завдань, які стосуються території однієї адміністративно-територіальної одиниці) – відносяться до сфери місцевої екологічної політики, реалізуються через місцеві екологічні програми (плани дій) з використанням коштів природоохоронних фондів сільських, селищних, міських рад, інших коштів місцевих бюджетів, коштів підприємств і організацій, цільових трансфертів і субвенцій з обласних бюджетів та інших джерел.

Такий підхід дозволяє ідентифікувати належність природоохоронних завдань до того чи іншого рівня екологічної політики та визначати джерела їхнього фінансового забезпечення.

Фінансове забезпечення загалом можна розглядати як систему заходів щодо задоволення потреб у фінансових ресурсах тих чи інших суб'єктів господарювання, видів діяльності, адміністративно-територіальних одиниць, галузевих і територіальних програм розвитку тощо. У контексті регіональної екологічної політики варто говорити про систему формування (залучення, концентрації) та використання фінансових ресурсів задля досягнення її цілей з низки джерел:

- спеціальні фонди охорони навколишнього природного середовища обласних бюджетів;

- кошти загального фонду обласних бюджетів, що виділяються на фінансуванні природоохоронних завдань (заходів) регіонального значення;

- спеціальні фонди охорони навколишнього природного середовища бюджетів територіальних громад (в частині участі у фінансуванні природоохоронних завдань (заходів) регіонального значення);

- цільові трансферти і субвенції з державного бюджету;

- кошти суб'єктів господарювання (в частині участі у фінансуванні природоохоронних завдань (заходів) регіонального значення);

- гранти, кошти міжнародної технічної допомоги та інші зовнішні джерела;
- фонди ЄС (у разі прийняття України до Європейського Союзу);
- інші джерела.

Слід зазначити вагоме місце коштів суб'єктів господарювання у фінансуванні природоохоронних заходів. Зокрема, за період з 2008 р. по 2017 р. у загальному обсязі капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища в Україні (68,666 млрд грн) власні кошти підприємств та організацій становили 49,9%. У 2020 р. частка власних коштів підприємств, організацій, установ в загальному обсязі капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища перевищувала 84%². Можна прогнозувати, що у перспективі, у тому числі з прийняттям України до ЄС, таке джерело фінансування природоохоронних заходів і програм зберігатиме свою вагу. Про це, зокрема, свідчить аналіз джерел фінансування природоохоронних програм держав-членів ЄС. Наприклад, на заходи з реалізації Національної програми очищення міських стічних вод (KROŚK), розробленої у Польщі відповідно до вимог ЄС, у період з 2003 по 2023 роки за даними Державного водного холдингу «Польські води» (PGW Wody Polskie) було витрачено 91 млрд злотих, у тому числі 31,4 млрд на очисні споруди та 59,6 млрд на каналізаційні мережі. Було побудовано близько 96 000 км каналізаційних мереж, споруджено 462 нових та здійснено 1869 інвестицій для розширення або модернізації існуючих очисних споруд. Джерелами фінансування були власні ресурси громад та підприємств водоканалізаційної сфери (54,8%), фонди ЄС (25,1%), національні екологічні фонди (15,2%) та інші джерела (4,9%). Якщо екстраполювати ці витрати тільки на вирішення завдань з очищення міських стічних вод в Україні (вони достатньо порівняльні з польськими, оскільки відповідно до Концепції Державної цільової екологічної програми технічної модернізації підприємств водовідведення та очищення стічних вод, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2034 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2025 р. № 91-р³), наша країна також потребує будівництва близько 500 нових очисних споруд водовідведення), то річна потреба у фінансуванні з регіональних і місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, власних коштів підприємств водопровідно-каналізаційного господарства та інших коштів територіальних громад у перерахунку на гривню за офіційним валютним курсом НБУ на 01.01.2025 р. оцінюється у 25,5 млрд грн, а також 7,1 млрд грн з державного

---

² Довкілля України 2022: статистичний збірник. Київ, Державна служба статистики України, 2023. С. 129-130.

³ Концепція Державної цільової екологічної програми технічної модернізації підприємств водовідведення та очищення стічних вод, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2034 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/91-2025-%D1%80#Text>

фонду. Це при тому, що навіть до широкомасштабного вторгнення збройних сил РФ на територію України надходження до місцевих природоохоронних фондів, які майже у повному обсязі формуються з екологічного податку, не перевищували 6 млрд грн, а до державного – 4 млрд грн (табл. 1).

Таблиця 1

Екологічне оподаткування в системі основних економічних показників України

Показники	2011 р.	2016 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
ВВП (номінальний), млн грн	1316600	2383182	5459574	5191028	6537825	н.д.*
Податкові надходження, всього, млн грн	334691	650782	1453804	1343225	1638085	2088284
Податкові надходження до державного бюджету, млн грн	261605	503879	1107091	949764	1203544	1647190
Податкові надходження до місцевих бюджетів, млн грн	73087	146902	346713	393460	434541	441094
Надходження екологічного податку, всього**, млн грн	2706	4999	5990	4898***	4966***	5388***
Надходження екологічного податку до державного бюджету**, млн грн	1214	1623	3916	3322	3668	3917
Надходження екологічного податку до місцевих бюджетів**, млн грн	1492	3377	2074	1575	1298	1471
Надходження екологічного податку (всього) у відношенні до ВВП, %	0,21	0,21	0,11	0,09	0,08	-
Надходження екологічного податку (всього) у відношенні до загальної суми податкових надходжень, %	0,81	0,77	0,41	0,36	0,30	0,18
Надходження екологічного податку до державного бюджету у відношенні до загальної суми податкових надходжень до державного бюджету, %	0,46	0,32	0,35	0,35	0,30	0,24
Надходження екологічного податку до місцевих бюджетів у відношенні до загальної суми податкових надходжень до місцевих бюджетів, %	2,04	2,30	0,60	0,40	0,30	0,33
Розподіл надходжень екологічного податку між Державним та місцевими бюджетами, %/%**	30/70	20/80	45/55	45/55	45/55	45/55

Джерело: складено за даними⁴

Примітки:

* н.д. – немає даних;

**разом зі зборами за забруднення навколишнього середовища;

***з 1 січня 2022 р. по 31 грудня року, в якому буде припинено чи скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується екологічний податок платниками цього податку, зареєстрованими (взяними на облік) за місцем розміщення стаціонарних джерел забруднення, який справляється за

⁴ Open Budget - Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

викиди в атмосферу, скиди у водойми, розміщення відходів та за утворення й тимчасове зберігання радіоактивних відходів на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями РФ⁵

***крім податку за утворення радіоактивних відходів, а також за їх тимчасове зберігання, що у повному обсязі спрямовується до Державного бюджету України; з 2019 року до державного бюджету у повному обсязі спрямовується також податок за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами.

З огляду на необхідність вирішення екологічних завдань, що постають перед Україною при вступі до ЄС, без значного збільшення обсягів фінансового забезпечення їх реалізації на усіх рівнях обійтися неможливо. У цьому контексті звернемо увагу на потребу підвищення ролі екологічного оподаткування як джерела надходження коштів на виконання природоохоронних програм. У державах-членах ЄС надходження екологічного податку в середньому сягають 2,4% від показника ВВП, а у складі загальних податкових надходжень становлять понад 6%⁶. Наведені у табл. 1 дані демонструють різницю України та європейських держав за цими показниками. Так, навіть у період до широкомасштабного вторгнення РФ загальна сума надходжень екологічного податку в Україні становила тільки 0,21% до показника ВВП, а у податкових надходженнях ледь перевищувала 0,8%. За роки війни ці показники ще погіршилися. У перспективі, враховуючи статус України як держави-кандидата на вступ до ЄС, слід буде орієнтуватися на необхідність доведення витрат природоохоронного призначення до не менше 2% від валового внутрішнього продукту.

У податкових надходженнях місцевих бюджетів з 2019 р. по 2024 р. частка екологічного податку знизилася з 0,8% до 0,3%. 2019 р. тільки у 8 з 27 регіонів України вона перевищувала скромний 1,0% (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Сумська, Херсонська, Чернігівська обл.). За час війни ситуація зазнала змін і у 2024 р. таких регіонів було тільки 3 – Івано-Франківська, Сумська й Чернігівська обл. (табл. 2).

Таблиця 2

Екологічний податок у податкових надходженнях місцевих бюджетів,
відсотків*

Регіони	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
АР Крим	...	...	...	...	...	...
Вінницька обл.	1,2	0,8	0,8	0,6	0,6	0,3
Волинська обл.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Дніпропетровська обл.	1,4	1,4	1,1	0,7	0,6	0,7

⁵ Закон України № 2142-IX Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>

⁶ Кравців В.С., Жук П.В. Екологічне оподаткування в Україні у європейському вимірі. *Фінанси України*. 2020. № 6(295). С. 8-24. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.06.008>

Донецька обл.	4,1	4,8	2,8	2,8	0,5	0,8
Житомирська обл.	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Закарпатська обл.	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Запорізька обл.	1,8	1,3	1,2	0,6	0,4	0,6
Івано-Франківська обл.	4,1	2,3	2,7	1,8	1,8	1,4
Київська обл.	0,6	0,4	0,4	0,2	0,2	0,2
Кіровоградська обл.	0,7	0,7	0,6	0,4	0,3	0,4
Луганська обл.	1,0	0,8	0,9	0,5	0,0	0,0
Львівська обл.	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
Миколаївська обл.	0,4	0,4	0,3	0,1	0,1	0,2
Одеська обл.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Полтавська обл.	1,0	1,0	1,0	0,6	0,4	0,5
Рівненська обл.	0,5	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3
Сумська обл.	2,7	2,4	2,1	1,4	0,9	1,2
Тернопільська обл.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Харківська обл.	0,5	0,5	0,3	0,1	0,3	0,3
Херсонська обл.	1,1	0,7	0,6	0,4	0,4	0,2
Хмельницька обл.	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Черкаська обл.	0,5	0,4	0,4	0,3	0,4	0,5
Чернівецька обл.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Чернігівська обл.	3,0	1,9	2,0	0,8	1,2	1,4
м. Київ	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
м. Севастополь	...	...	...	...	...	...
Україна	0,8	0,7	0,6	0,4	0,3	0,3

Джерело: складено за даними⁷

Примітки: * без тимчасово окупованих територій

Низький рівень надходжень екологічного податку кореспондується з незначною часткою витрат місцевих бюджетів на охорону навколишнього природного середовища (табл. 3). У період до 2022 р. тільки в Донецькій, Запорізькій, Івано-Франківській та Луганській обл. вони перевищували 1%. Водночас такою ж низькою є частка витрат на ОНПС у структурі державного бюджету. У 2019-2021 рр. вона становила 0,5-0,6%, знизившись у 2022-2024 рр. до 0,1-0,2%.

Таблиця 3

Витрати на охорону навколишнього природного середовища у видатках місцевих бюджетів, відсотків*

Регіони	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
АР Крим	...	...	...	...	...	...
Вінницька обл.	0,5	0,2	0,5	0,2	0,2	0,1
Волинська обл.	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Дніпропетровська обл.	0,8	1,0	0,7	0,1	0,4	н.д.
Донецька обл.	2,1	2,2	1,8	0,4	0,5	0,2
Житомирська обл.	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0
Закарпатська обл.	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Запорізька обл.	1,2	0,8	0,7	0,1	0,2	0,1
Івано-Франківська обл.	1,2	1,0	0,8	0,2	0,4	0,1
Київська обл.	0,6	0,6	0,3	0,2	0,2	н.д.
Кіровоградська обл.	0,5	0,3	0,5	0,1	0,3	0,2

⁷ Open Budget - Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

Луганська обл.	1,2	1,6	0,4	0,0	0,0	0,0
Львівська обл.	0,4	0,2	0,3	0,1	0,2	0,2
Миколаївська обл.	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,2
Одеська обл.	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
Полтавська обл.	0,5	0,4	0,6	0,3	0,2	0,2
Рівненська обл.	0,2	0,1	0,2	0,0	0,1	0,1
Сумська обл.	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,1
Тернопільська обл.	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0
Харківська обл.	0,2	0,4	0,3	0,0	0,1	0,1
Херсонська обл.	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Хмельницька обл.	0,3	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
Черкаська обл.	0,4	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2
Чернівецька обл.	0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Чернігівська обл.	0,3	0,4	н.д.	0,2	0,2	0,1
м. Київ	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
м. Севастополь	...	...	...	...	...	...
Україна	0,6	0,5	0,4	0,1	0,2	0,1

Джерело: складено за даними⁸

Примітки: * без тимчасово окупованих територій

Аналіз співвідношення надходжень екологічного податку до місцевих бюджетів та їх витрат на ОНПС (табл. 4) показує, що у період 2019-21 рр. витрати місцевих бюджетів на ОНПС перевищували обсяги надходжень екологічного податку, що можна пояснити отриманням цільових субвенцій, трансфертів з державного бюджету та використанням на екологічні цілі також коштів загального фонду бюджетів. Однак навіть з такими доповненнями бюджетна фінансова база реалізації завдань регіональної екологічної політики була вкрай слабкою.

Таблиця 4

Надходження екологічного податку до місцевих бюджетів та витрати місцевих бюджетів на охорону навколишнього природного середовища,

млн грн*

Регіони	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
АР Крим	...	...	...	...	...	...
Вінницька обл.	112,7/137,3**	74,5/47,7	95,6/110,2	81,1/32,1	95,7/51,4	41,3/25,8
Волинська обл.	5,9/43,0	5,8/13,4	6,4/17,6	6,5/8,9	9,1/18,1	12,0/18,4
Дніпропетров. обл.	413,3/465,4	412,8/449,9	426,1/441,6	315,0/69,7	290,3/222,8	358,1/н.д.
Донецька обл.	535,1/693,5	659,4/598,7	452,4/604,8	391,3/63,8	59,7/91,8	51,6/54,3
Житомирська обл.	11,9/37,9	10,3/24,0	11,2/21,9	11,1/12,9	13,9/9,1	18,3/8,4
Закарпатська обл.	7,6/35,9	6,0/14,6	7,0/8,1	8,8/9,0	10,6/9,4	12,6/17,7
Запорізька обл.	222,6/340,9	171,0/168,3	184,1/164,9	80,4/160,0	47,1/36,9	72,4/12,3
Івано-Франків. обл.	247,3/280,7	148,4/147,2	210,3/131,4	181,5/26,5	205,8/79,9	158,7/12,3
Київська обл.	88,8/198,0	67,5/158,7	77,8/81,7	53,3/41,1	67,9/67,0	64,3/н.д.
Кіровоград. обл.	42,7/83,6	43,7/36,9	45,6/7,0	35,3/16,3	28,6/42,0	37,4/31,1
Луганська обл.	33,0/136,1	31,7/139,1	39,9/45,6	17,2/0,2	0,04/0,1	0,03/7,8
Львівська обл.	68,7/179,6	52,0/61,5	60,6/90,3	69,2/15,8	69,5/122,5	77,3/83,6
Миколаївська обл.	26,6/42,0	26,1/22,1	28,0/45,5	13,3/10,8	9,3/19,5	18,0/33,3
Одеська обл.	20,5/65,8	20,0/50,2	20,9/43,4	21,5/10,4	27,3/67,6	37,1/51,6

⁸ Open Budget - Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

Полтавська обл.	117,8/120,5	114,1/89,5	147,2/152,1	101,2/68,7	71,2/48,6	94,2/67,5
Рівненська обл.	22,4/33,5	18,5/16,0	17,0/23,3	17,9/2,1	24,2/23,4	30,9/18,7
Сумська обл.	27,6/28,2	25,1/26,4	27,6/39,6	18,3/6,3	14,3/20,0	18,1/15,3
Тернопільська обл.	5,0/5,9	5,7/6,5	6,0/8,2	7,5/2,0	8,8/8,2	12,5/5,4
Харківська обл.	100,9/98,7	94,0/119,3	85,1/112,4	21,4/11,8	81,1/44,0	73,8/40,2
Херсонська обл.	8,5/15,6	5,4/8,3	6,0/13,7	2,4/0,0	1,6/0,5	0,5/0,1
Хмельницька обл.	16,9/54,3	15,3/23,6	15,9/18,4	18,6/7,4	25,0/44,1	24,3/19,2
Черкаська обл.	38,3/81,0	28,0/61,7	34,1/47,6	34,5/26,8	34,5/39,8	67,5/37,8
Чернівецька обл.	2,8/25,0	2,9/5,5	3,8/8,1	4,5/2,9	5,8/8,6	6,7/6,0
Чернігівська обл.	25,2/50,3	17,5/44,9	21,9/н.д.	11,4/20,9	18,9/36,2	18,4/21,3
м. Київ	36,4/160,4	35,2,85,7	43,7/89,3	51,8/30,0	58,3/81,9	131,5/119,1
м. Севастополь	...	...	...	...	...	...
Україна	2238,7/ 3413,5	2090,9/ 2419,8	2074,3/ 2420,4	1575,3/ 512,5	1298,5/ 1193,4	1471,2/ 869,0

Джерело: складено за даними⁹

Примітки: * без тимчасово окупованих територій

**надходження екологічного податку до бюджетів/витрати бюджетів на охорону навколишнього природного середовища

Потреби в капітальних інвестиціях на охорону навколишнього природного середовища в Україні при цьому переважно забезпечувалися за рахунок власних коштів підприємств, організацій та установ (2010 р. – на 77,7%, 2015 р. – 35,1%, 2020 р. – 84,1%)¹⁰. Однак у найбільш капіталомістких сферах природоохоронної діяльності – очищення зворотних вод, поводження з відходами та захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод, на які у 2020 р. припадало 53,1% усього обсягу цього виду капітальних вкладень, інвестиційні можливості суб'єктів господарювання, переважна більшість яких відноситься до комунального й державного сектору економіки, вкрай обмежені. Це потребуватиме збільшення фінансування з бюджетних джерел, що, у свою чергу, вимагатиме зростання екологічного податку. Причому тільки здійснюване підвищення ставок податку за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю проблеми не вирішить, оскільки відповідні надходження передбачено акумулювати в Державному фонді декарбонізації та енергоефективної трансформації з цільовим використанням для реалізації програм енергоефективності і зменшення викидів вуглецю. З цим фондом буде пов'язана і запроваджувана в Україні система торгівлі викидами парникових газів, актуальність якої загострює запровадження Європейським Союзом з 2026 р. механізму регулювання викидів вуглецю на кордоні СВМ (Carbon Border Adjustment Mechanism). Відповідно до нього при експорті в ЄС до ціни експортованих товарів долучатиметься збір (мити), що дорівнюватиме збору з компаній у ЄС за європейською системою торгівлі викидами. У разі відповідної

⁹ Open Budget - Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

¹⁰ Довкілля України 2022: статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2023. 141 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_dov_22.pdf

сплати оператором-експортером в Україні, збір зменшуватиметься на суму вчиненої сплати.

Таким чином, збільшення надходжень екологічного податку для вирішення завдань екологічної політики на усіх рівнях у повоєнному періоді буде гостро необхідним. Стратегічним завданням при цьому вбачаємо поглиблення екологічних акцентів у вітчизняній системі оподаткування, підвищення частки екологічних податків у загальних податкових надходженнях до рівня держав-членів ЄС.

Діючі ставки екологічного податку в Україні значно нижчі від встановлених у державах-членах ЄС. Зокрема, порівняння ставок податку за викиди в атмосферне повітря окремих забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення між Україною та Польщею показує перевищення польських ставок над вітчизняними за усіма порівняльними інгредієнтами від 1,8 до 140,4 разу (табл. 5).

Таблиця 5

Порівняння ставок податку за викиди в атмосферне повітря окремих забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення в Україні та Польщі

Найменування забруднюючої речовини	Ставки податку на 2025 рік, гривень за 1 тонну		Різниця (Польща/Україна), разів
	Україна*	Польща**	
Азоту оксиди	2574,43	19209,8	7,5
Аміак	482,84	6641,7	13,8
Ангідрид сірчистий	2574,43	19209,8	7,5
Бенз(о)пірен	3277278,63	5721466,9	1,8
Вуглецю окис	96,99	1634,9	16,9
Вуглеводні	145,50	1634,9	11,2
Тверді речовини	96,99	8685,3	89,5
Кадмію сполуки	20376,22	2860529,1	140,4
Марганець та його сполуки	20376,22	327282,5	16,1
Нікель та його сполуки	103816,62	5721466,9	55,1
Ртуть та її сполуки	109127,84	2860529,1	26,2
Свинець та його сполуки	109127,84	654156,4	6,0
Хром та його сполуки	69113,38	820505,4	11,9

Примітки:

* наведено за¹¹

* розраховано відповідно до¹² за офіційним курсом іноземних валют на 01.01.2025 р.

¹¹ Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#top>

¹² Wysokość stawek opłat za korzystanie ze środowiska na rok 2025. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/mp-monitor-polski/wysokosc-stawek-oplat-za-korzystanie-ze-srodowiska-na-rok-2025-22038324>

При цьому загальна сума надходжень екологічного податку в Україні у рік перед широкомасштабним вторгненням на її територію становила 220 млн дол. США (0,11% від показника ВВП), а у Польщі 16735 млн євро¹³, або 18931 млн дол. США (2,88% від показника ВВП). Такий диспаритет проявляє себе не тільки в обмежених можливостях формування державного, обласних і місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, а й свідчить про вкрай низьку функцію екологічного податку як стимулятора переходу до природоохоронних технологій виробничої діяльності в Україні. Зміна становища можлива через екологічну трансформацію системи оподаткування: поетапне збільшення надходжень екологічного податку з їх доведенням до 2% від показника ВВП шляхом підвищення діючих ставок екологічного податку, включення до його складу паливних і транспортних податків. Для уникнення зростання загального податкового тиску на суб'єктів господарювання внаслідок значного збільшення екологічного податку, доцільним є зменшення у відповідному розмірі оподаткування результатів їхньої економічної діяльності, зокрема прибутку.

В умовах невизначеності щодо масштабів і структури економіки країни на час її виходу зі стану війни, неможливо здійснити коректні розрахунки щодо трансформації податкової системи на засадах екологізації, зміни ваги видів податків і зборів у податковій системі при рості екологічного податку, розподілу надходжень екологічного податку між державним та місцевими бюджетами й між загальним і спеціальним фондами бюджетів, а також можливостей зниження податкових зобов'язань у разі здійснення суб'єктами господарювання за власний кошт екологічних інвестицій. Однак у повоєнному періоді такі обґрунтування та розрахунки будуть можливими й необхідними.

Зазначимо, що у процесі повоєнної відбудови України можна очікувати технічного й технологічного оновлення виробництв, що матиме вагомий екологічний ефект і здійснюватиметься, насамперед, з інвестиційних джерел суб'єктів господарювання, яке буде активнішим за відповідної державної підтримки. Водночас фінансове забезпечення реалізації природоохоронних проєктів та заходів у сегменті підприємств, установ і організацій державної та комунальної власності потребуватиме використання цілої низки джерел, включаючи державні, регіональні та місцеві фонди охорони навколишнього середовища, які наповнюються з екологічних податків. Питання їх

---

¹³ Environmental tax revenues. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ENV_AC_TAX__custom_4559839/default/table

підвищення, перетворення у стабільне й достатнє, поряд з коштами наших зарубіжних партнерів, джерело фінансового забезпечення реалізації завдань повоєнної державної та регіональної екологічної політики буде більше ніж актуальним.

Підготував:

П. Жук - к.е.н., провідний науковий співробітник відділу регіональної екологічної політики та природокористування ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»

E-mail: pzhuk@ukr.net